

GALATIA'NIN METROPOLİSİ ANKYRA

Bugünkü Ankara'nın kent sınırları içinde ve yakın çevresinde Prehistorik Dönemlere kadar uzanan pek çok yerleşim yeri saptanmıştır. Kentte Hitit Dönemi'ne işaret eden önemli bir eser olmamasına karşın Ankara Kalesi'nin bulunduğu yerde ve özellikle kalenin üst kısımlarında Hitit Dönemi yerleşmesinin izleri büyük olasılıkla toprak altında bulunmaktadır. Önemli sayılacak ilk yerleşimlerin Frigya Dönemi'nde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Ankara sınırları içinde Rasattepe çevresinde geniş bir alana yayılmış olan tümülüslerin Frig Dönemi'ne ait olduğu bilinmektedir.

Bununla birlikte Ankara İlkçağ'da doğu-batı arasındaki ana yolun düğüm noktasıdır. Roma İmparatorluk döneminde kent Galatia'nın metropolisi (başşehri) idi. İmparator kültü bir başka deyişle imparatorun yarı Tanrı sayılması Roma Döneminde oldukça yaygın olmasından dolayı Ankara'da İmparator Augustus için (ölümü M.S. 14) bir tapınak yapılmıştır. Tapınak M.Ö 2. yüzyılın ikinci yarısına ait bir Men tapınağının üzerine inşa edilmiştir. Sadece Augustus için değil aynı zamanda da Tanrıça Roma adına yapılan tapınağın duvarlarında Augustus'un yaptığı işleri anlatan bir yazıt bulunmaktadır. İmparatorluğun bir kaç büyük şehrinde kopyaları bulunan Yunanca ve Latince yazılmış bu metin bir bakıma vasiyetnamedir ve döneme ait pek çok bilgi vermektedir.

Ankara M.S 1. yüzyılda büyük ölçüde gelişmiş, 2. yüzyılda en parlak dönemini yaşamış, 3. yüzyılda ise şehirde gerilemenin başladığı görülmektedir. Roma İmparatoru Valerianus (253-260) Perslere karşı bir sefere çıktığında Ankara'ya gelmiş ve burda konaklamış olması Ankara'nın o dönemdeki önemini göstermektedir. Bu dönemde Ankara'nın harap olmasıyla sonuçlandığı öne sürülen olay ise; Palmyra Kraliçesi Zenobia'nın bir Doğu İmparatorluğu kurmak uğruna Anadolu'yu istilaya kalkışmasıdır. Çeşitli dönem kaynakları Ankara'da 3. yüzyılda mağruz kaldığı istilalardan dolayı pek çok kamu binası ve surları yıkılmış olduğundan bahsetmektedir.

4. yüzyıla ait olduğu kabul edilen ve adı bir Hıristiyana işaret eden bir yazıtta Ankara'nın başlıca yapıtları arasında gymnasium ile sarayın bulunduğu ve su tesislerinin mevcut olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Kalenin restorasyonunda devşirme olarak kullanılmış su künkleri, su yolunun tekniğini ispatlar. Ankara Kalesi'nin bir çok yerinde kullanılan ortası delikli taşlar bu su tesislerinden kalmadır.

Şehir 4. yüzyılda idari bölümlenmede *Galatia prima* denilen eyaletin metropolisiydi. Roma İmparatorluk hiyerarşisinde oldukça yüksek bir makam olan *consularis* ünvanıyla vali, yerli bir senatoyla birlikte şehri idare ediyordu. Bu yüzyılda Hıristiyanlık serbest hale geldiğinden Kudüs'e giden hacılar Ankara'dan geçiyorlardı. O dönemde, İstanbul'dan Ankara'ya kaç günde geldiği bilinmemesine karşın, Osmanlı döneminde Busbecq elçilik heyetinin seyahatinden öğrenildiğine göre, İstanbul'dan kervanla Ankara'ya gelmek aşağı yukarı 12 gün sürüyordu.

Ankara'da Hıristiyanlık inancında büyük önem arzeden martirlere (din şehitleri) Hıristiyanlığın güçlenmeye başladığı dönemlerde pek rastlanmıyordu. Şehir topografyası ve binaları hakkında bilgiler bulunan bazı vitalara (din büyüklerinin hayat hikayeleri) rastlanmış olsa da yazıldığı dönem ve içeriklerinin benzer olmasından dolayı bu kaynaklara tarihsel doğruluğu açısından yaklaşmak doğru değildir.

Ankara'nın önemli martirlerinden Platon'un kardeşi Antiokhos Platon'un öldürüldüğü yerde adına yapılmış martyriyonu bulunmaktadır. Şehirde adına martyriyonu ve bir kilisesi olan bir diğer büyük din adamı, Aziz Klementios'dur. Ayrıca dönem kaynaklarında Theodotos ve martir olmuş yedi kızdan da bahsedilmektedir.

4. yüzyılda Augustus Tapınağı'nın kiliseye çevrilmiş olduğu kalıntılardan anlaşılmaktadır. Bizans döneminde büyük bir dini merkez olan Ankara, Galatia Başpiskoposluğu'nun merkezi olmuş, Ortodoks kilisesi hiyerarşisinde 4. sırayı almıştır.

İmparator Augustus'un Yunanca Vasiyetnamesi

Hıristiyanlık serbest bırakıldığıının ilk yıllarında Ankara önemli bir dini merkez olmuştur. Ankara Piskopos'u Marcellus başkanlığında 314 yılında yapılan bir synod (dini toplantı) Ankara'da toplanmıştır. Bununla birlikte, 4. yüzyılın sonlarında Hıristiyanlığın içinde çıkan bazı mezhepler Ankara'ya yerleşmiştir. Airusçular 375'te Ankara'da toplantı yapabilmışlerdir. 5. yüzyılda da Ankara bütün aykırı görüşlerin toplandığı yer olarak ünlenmiştir.

7. yüzyılın başlarında Sasaniler Anadolu'ya geçerek Kadıköy'e kadar gelmişlerdir. Ankara'nın bu dönemde talan edildiğı düşünölmektedir. Şehir artık tamamen kale içine kapanmıştır. Dolayısıyla kaleleri güçlendirmek için, şehrin diğler yapılarından elde edilen devşirme malzeme kullanılmıştır. Sasani tehditinden sonra Arap-İslam tehlikesi başlamıştır. Böylece Ankara büyük bir kumandanlık merkezi haline gelmiştir. 8. yüzyılda tema adı altında Bizans devlet teşkilatında yarı sivil- yarı askeri eyalet sistemi kurulmuştur. Bu temalardan Boukkalarion Teması'nın merkezi Ankara olmuştur.

Şehrin yaşadığı en büyük felaket 833-842 yıllarında Araplar Ankara'ya girmesidir. 871'de Arapların himayesinde olan ve Fırat kıyısına yerleşmiş olan Paulikian adlı hıristiyan mezhebi taraftarları Ankara'yı ele geçirirler. Fakat imparator Basileios (867-886) bunları 872'de geri püskürtür. Bundan sonraki tarihçe oldukça karanlıktır. 1032'de açlık ve vebanın hüküm sürdüğü ve göçün başladığı bilinmektedir.

1071 Malazgirt zaferinden sonra, sonradan imparator olacak olan Aleksios Komnenos (1081-1118) Ankara Kalesi'ne kapanmış olan kardeşi İsaak ile burada buluşmuştur. Bu Ankara'nın Bizans tarihi ile ilgili son bilgidir. O yıllar içinde Ankara Selçuklu Türkleri tarafından fethedilmiştir. 1081-1090 yılları arasında artık Ankara Türk idaresindedir. 1101'de Haçlı ordusu Ankara'ya gelir ve Selçukluları mağlup eder. Ankara'yı Bizans'a hediye olarak verirler. Ancak bu zafer kısa sürmüş kısa bir süre sonra (1127'den önce) Selçuklular, Ankara'ya yeniden sahip olmuşlardır.

Sonuç olarak, İlkçağ'da oldukça geniş bir yapı barındıran Ankara, Bizans Dönemi'nde pek çok tahribata mağruz kalarak iki kat surun dışında çok az yapı barındıran bir şehir olarak kalmıştır.

Antik Çağ Ankarası Yapıları	Günümüzdeki Yeri	Bizans Dönemi Ankarası Yapıları	Günümüzdeki Yeri
Augustus ve Roma Tapınağı	Hacı Bayram Camii'nin yanı	Basilieos Kilisesi (358)	Bilinmiyor
Ankara Kalesi	Ulus	Aziz Platon Kilisesi	Bilinmiyor
Bouleuterion (Meclis Binası)	Ankara Kalesinin güney batısı (?)	Klementios Kilisesi	Eski Adliye binasının yanı
Gymnasium	Çankırı kapısı yakınlarında	Nilus Manastırı	Bilinmiyor
Roma Tiyatrosu	Kalenin Bentderesi'ne bakan kuzeybatı yamacı	Manastır (?)	Hıdırlık tepesinde (?)
Hippodrom	Bilinmiyor	Attalina Manastırı	Bilinmiyor
Agora	Ulus Hükümet Meydanı	Magna Manastırı	Bilinmiyor
Roma Hamamı	Çankırı Caddesi	Meryem Manastırı	Bilinmiyor
Zeus Tapınağı (2 tane)	Bilinmiyor	Petrus Manastırı	Bilinmiyor
Asklepios Tapınağı	Bilinmiyor	Ksenedokheion (misafirhane)	Bilinmiyor
Amfityatro	Bilinmiyor	Nosokomeion (hastane)	Bilinmiyor
Nymphaeum (?) (Anıtsal Çeşme)	Ulus – Dışkapı arasındaki İş Bankası Ek Binası'nın alt kısmı	Yönetici Villaları	Bilinmiyor

Ankara Çevresindeki Roma Dönemi'ne ait Yerleşim Yerleri	Ankara Çevresindeki Bizans Dönemi'ne ait Yerleşim Yerleri
Yalıncak, Sincan, / İlyakut, İncirli - Dutluca, Esenler, Osmaniye, Polatlar, Tatlar, Erkeksu ve Akçaören, Akyurt / Taşpınar, Cücük ve Büğdüz, Çubuk Çayı / Karaköy, Beypazarı / Dikmen, Adaören Kalesi ve Tahirler, Şereflikoçhisar / Değirmenyolu, Bala / Karahamzalı, Şedithöyük ve Karaali, Haymana / Topaklı - Türkhöyük, Elmadağ, Gölbaşı / Taşpınar ve Karaoğlan, Etimesgut / Zırlı Birlikler Okulu'nun doğusu, Kızılcahamam / Çeltikçi ve yukarıkisa, Gündül / Sarıkaya, Müslü ve Çağa, Nallıhan / Çayırhan (Iulipolis), Polatlı / Gündoğan - Höyük I ve Höyük II, Malıköy - Malveren, Yüzükbaşı - Özhöyük Faraşlı - Arılık Özü, Alagöz - Paşatepesi, İner, Çubuk / Yazlıca ve Akkuzulu, Çamlıdere / Akkaya, Kalecik / Elecik - Kızıleşik, Akçataş, Karahöyük, Yeşildere ve Kazan / Karalar	Keçiören / Bağlum - Hisartepe, Sincan / Yenikent-Zir Kaya Mezarları, Akçsören - Hisartepe, Ankara Çayı / Osmaniye Köyü - Üç Odalar Kaya Mezarları, Çubuk / Tahtayazı, Kazan / Karalar, Kalecik Kalesi, Polatlı / Bacı Köyü, İner-Taburoğlu (Kızılhisar) Kalesi, Karahamzalı, Çağlayık (Çağlık), Beyobası, Şeyhali, Temelli / Girmeç - Gitmeçkale, Beypazarı / Sedkaşı - Tabanlıoğlu Kalesi, Üreğil, Çamlıdere, Evren / Çatalpınar (Sığırcık Kalesi), Gölbaşı / Karaoğlan - Yurtbeyi, Bezirhane Kalesi, Haymana / Türkhöyük, Yenice - Güzelcekale, Nallıhan / Yukarıbağdere Yakacık, Çayırhan (Iulipolis) , Elmadağ / Karacahasan Kalesi, Süleymanlı – Asartepe Kalesi, Bala / Üçem Kalesi

Kaynakça

Akurgal, Ekrem 1989 – “Anadolu Uygarlıkları”, Net Turistik Yayınlar Sanayi ve Ticaret, İstanbul.

Eyice, Semavi 1992 – “Bizans Dönemi Ankara'sı”, Ankara Konuşmaları, Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayınları, Ankara.

Foss, Clive 1977 – “Late Antique and Byzantine Ankara”, DOP No:31, Washington, D.C.

Kadioğlu Musa, Kutalmış Gökay, Mitchell Stephen 2011 – “Roma Dönemi'nde Ankyra”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Sargın, Haluk 2012 – “Antik Ankara”, Arkadaş Yayınevi, Ankara.